

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

3. Miejscowość

**KRZYDLINA
WIELKA**

1. Nazwa

Historyczny układ ruralistyczny wsi

2. Czas powstania

**ok. XII w., 1209, ok. 1250, 1311,
1842, 1945**

9. Materiały graficzne

Granica historycznego układu ruralistycznego wsi.

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

Województwo **DOLNOŚLĄSKIE**

Powiat **WOŁOWSKI**

Gmina **WOŁÓW**

6. Współrzędne geograficzne

51°18'23"N 16°29'53"E

7. Użytkowanie obecne

mieszkalne

rolnicze

8. Stan zachowania

3

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

Znaczenie i pochodzenie nazwy wsi: Nazwa niemiecka jest zniekształconym zapisem fonetycznym nazwy polskiej-pierwotnej. **Historia wsi i dóbr:** W XII w. Krzydlina Mała i Wielka oraz Stobno należą do kasztelanii Głogowskiej. W dniu 10 maja 1209 r. książę Henryk Śląski wydzielił dobra, w tym obie Krzydliny, które klasztor Na Piasku we Wrocławiu pragnął osadzić na prawie niemieckim. Obie wsie wymierzono włókami flamandzkimi. W 1221 r. Książę Henryk I na prośbę opata klasztoru Na Piasku we Wrocławiu nadał prawo niemieckie pewnej liczbie wsi, w tym m. in. trzem wsiom o nazwie Krzydlina. Później te wsie nazywały się: Krzydlina Mała i Wielka oraz Constantini (Konstantin). Równocześnie książę rezygnuje ze wszystkich powinności (służb i danin), jakie według prawa polskiego jemu przysługiwały. Pozostawił sobie prawo jedynie do 2 korców zboża z każdej opodatkowanej włóki (tzw. ziarno książęce). Chłopi byli jeszcze zobowiązani do pomocy w budowie zamków. W 1250r. w dokumencie papieskim z dnia 9 czerwca wspomina się wieś Krzydlinę z kościołem i płaconym przezeń czynszem. W 1301 r. w dokumencie Henryka Głogowskiego z dnia 27 lipca wspomniany jest kościół p.w. św. Marii Magdaleny w Krzydlinie Wielkiej. W dniu 26.06.1307 r. Sołtys Henryk otrzymał odnowienie swoich przywilejów. W 1311 r. Krzydlina Wielka wraz z Krzydliną Małą oraz nieistniejącą wsią Constantin została sprzedana przez klasztor Na Piasku we Wrocławiu. Klasztor musiał pozbyć się części swych dóbr, ażeby odzyskać inne, roztrwonione przez opata Mikołaja. W 1317 r. Krzydlina Wielka wraz z innymi wsiami zostaje odstąpiona przez książąt Henryka i Przemka Głogowskich Bolesławowi Legnicko-Brzeskiemu w zamian za zrzeczenie się przez niego roszczeń do innych wsi i dóbr. W dniu 8.07.1324 r. Książę Konrad I Oleśnicki przekazał Wołów wraz z wsiami: Stobno, Krzydliną Małą i Wielką dożywotnio Wernherowi von Pannewitz, który w ten sposób stał się pierwszym starostą książąt oleśnickich w Wołowie. W 1333 r. tutejszy kościół zostaje wcielony do kościoła parafialnego w Krzydlinie Małej. 1787 r. Wieś, do której należy *Buschmuhle*. Własność klasztoru Na Piasku we Wrocławiu. 1830 r. Wieś w okręgu wołowskim. Niegdyś należała do klasztoru na Piasku we Wrocławiu. Należą do niej dwa młyny wodne: jeden we wsi, drugi poza nią, nazywający się *Buschmuhle*. od 1833 r. Tutejszy kościół katolicki zostaje kościołem pomocniczym - filialnym wobec kościoła w Krzydlinie Małej. 1842 r. Obie Krzydliny, Małą i Wielką, sprzedano. W 1845 r. Obie Krzydliny, Mała i Wielka, stanowią własność porucznika Mentzefa. Do Krzydliny Wielkiej należy *Buschmuhle* istniejący już w 1321 r. Tutejszy kościół katolicki jest kościołem pomocniczym - filialnym wobec kościoła w Krzydlinie Małej. Nabożeństwa odbywają się na zmianę w obu kościołach. We wsi istnieje majątek parafialny: 15 morgów łąki. W 1912 r. W Krzydlinie Wielkiej istnieje sołectwo dziedziczne z folwarkiem podzielonym na parcele i wydzierżawionym. W 1937 r. Notowane jest tu sołectwo dziedziczne oraz 13 majątków. Wieś w typie widlica o osi północ - południe, ze zwartą zabudową zagrodową, położona w płaskim terenie. Obszar pomiędzy ramionami widlicy przypomina wielodzielne nawsie. W jego części centralnej usytuowany jest kościół, otoczony niewielkim cmentarzem. Zabudowa wiejska jest 1- i 2-kondygnacyjna. Dachy strome, kryte ceramicznie.

Bibliografia:• Richard Junke: Wohlau, Geschichte des Furstentums und des Kreises von ..., Wurzburg 1965, GŚŁ 50212 II, [RJ 1965]• Knie J.: Alphabetisch-statistisch-topographische Ubersicht der Dorfer, Flecken, Stadte und anderen Orte der konigliche Preussische Provinz Schlesien, Breslau 1845 [K. 1845, s.]• Regesty Śląskie, pod redakcją Wacława Korty, t. 1 (1343-1348), Wrocław 1975 ; t. 2 (1349-1354), Wrocław 1983; t. 3 (1355-1357), Wrocław 1990; t. 4 (1358-1359), Wrocław (bez daty wydania); t. 5(1360), Wrocław 1992• Schlesisches Giiter-Adressbuch. Verzeichnis samtlicher Rittergueter und selbstandigen Gutsbezirke, sowie der grosseren Landguter der Provinzen Nieder- und Oberschlesien Breslau 1891,1912, 1937•Wytyczne konserwatorskie do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wołów, Wrocław 2000• Zimmermann F. A., Beytrage zur Beschreibung von Schlesien, Brieg t. IV 1785; t.VII 1787**Materiały kartograficzne:**• Messtischblatt, pomiar 1887, nowelizacja 1929, wydanie 1937-1940. **Istniejące zagrożenia:** Degradacja układu ruralistycznego związana z współczesną zabudową różnego typu, dogęszczanie i wprowadzanie nowej zabudowy na terenach historycznie niezabudowanych, rozbiórki i przebudowy budynków historycznych oraz ich modernizacja z wykorzystaniem współczesnych, niezgodnych z lokalną tradycją materiałów budowlanych. **Postulaty konserwatorskie:** Utrzymanie układu wsi, zachowanie dominant, skali zabudowy, jej historycznego rozplanowania, tradycyjnych brył, formy, użytych materiałów i artykulacji elewacji, ochrona cmentarza, kaplicy przydrożnej oraz zabudowy mieszkalno-gospodarczej.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

czerwiec 2023
Justyna Kość